

UNG I NAV 2017



Rapport utarbeidet av Voksne for Barn

INNHold

FORORD	3
BRUKERINNFlyTelse	4
AKTIVITET I PROSJEKTET	6
DEL 1 – INNLEDNING	7
Unge i NAV.....	7
Utenforskap.....	8
Psykisk uhelse hos ungdom.....	9
Barnevern	9
Ungdom med innvandrerbakgrunn.....	9
Medvirkning	10
DEL 2 – DE UNGES STEMME	12
Om å falle ut av skolen.....	12
Hva som er vanskelig.....	14
Ungdommenes råd for en bedre skole.....	15
Om å bli voksen sammen med NAV	15
Press i hverdagen	16
Møtet med NAV	16
Om å være «NAV'er» – egne følelser og andres blikk.....	18
Ungdommenes råd til NAV.....	18
Om å bli voksen som fattig.....	19
Økonomi	20
Om å bli voksen alene	21
Møte med NAV som psykisk syk.....	21
DEL 3 – OPPSUMMERING	22
Voksne for Barns bekymringer	22
Sluttord.....	23
Kilder.....	24

FORORD

Jeg har lært at det kan være ordentlig kjipt å bli voksen! Jeg skulle ønske vi hadde sluppet å bli kastet inn i voksenlivet på verst tenkelige måte!

Tall fra SSB fra 2015 viste at antallet arbeidsledige i Norge hadde økt med 31 000 det siste året. Halvparten av de nye arbeidsledige var ungdommer mellom 15 og 24 år. En del av disse unge har vi i Voksne for Barn møtt i vårt arbeid. Vi har møtt dem i kraft av å være blant annet barnevernsbarn, barn som pårørende og ungdom som har slitt på skolen.

Noen har også den tilleggsbelastningen at de står utenfor arbeidsliv og andre sosiale arenaer, i tillegg til å ha en levestandard som ikke følger resten av omverdenen. Vi har vært nysgjerrige på hvordan dette påvirker de unge voksne, deres oppvekst og helse, og hvordan det påvirker veien inn i voksenlivet. Våren 2016 arrangerte vi derfor en samling med unge mennesker i alderen 19-21 år. Felles for de unge, var deres erfaring med å være ung i NAV. Ellers var deres bakgrunn og historie ulik. Vi ønsket å snakke med dem om hvilke utfordringer de opplever med det å skulle trå inn i voksenlivet, og hva som skal til for å klare denne overgangen på en god måte. De fortalte oss også om sine erfaringer med kontakten med NAV, både om det som har vært vanskelig og det som har vært til hjelp.

Det som kom frem om unge i utsatte livssituasjoner og de store forskjellene mellom både saksbehandlere og NAV-kontorer, er bekymringsverdige. Det hersker store forskjeller i bruk av skjønn og i vurderingen av de unges situasjon, både fra saksbehandler til saksbehandler og mellom kommunene, og tilgangen på informasjon for unge brukere er svært mangelfull.

Voksne for Barn håper at prosjektet "Ung i NAV" kan bidra med viktig erfaring og kunnskap direkte fra unge.

BRUKERINNFLYTELSE

Voksne for Barn har i flere år hatt barn og unges rett og mulighet til brukermedvirkning som et hovedfokus. Vi ønsker at den kunnskapen og de erfaringene unge sitter med som tjenestebrukere gyldiggjøres og benyttes i en mye større grad enn det vi ser er tilfelle i dag. Derfor inviterer vi barn og ungdom som på en eller annen måte har en vanskelig livssituasjon, til medvirkningsprosesser.

Uansett hvilken livssituasjon de unge er i, så har de aller fleste påpekt viktigheten av å møte andre unge i samme situasjon, og det å oppdage at de ikke er alene om å oppleve det de gjør. Det at noen setter ord på og beskriver noe som en selv trodde en var den eneste i verden om, kan være et viktig vendepunkt.

Med utgangspunkt i dette behovet og ønsket, søkte vi Helsedirektoratet om penger til å opprette tiltaket *Ungt nettverk*, et nasjonalt nettverk og lokale møteplasser for unge pårørende. De siste seks årene har vi sammen med deltakerne utforsket hva som fremmer gode oppvekstvilkår og psykisk helse hos denne gruppen barn og unge. Tiltaket er basert på høy grad av direkte deltakelse og innflytelse fra deltakerne. Det legges vekt på empowerment og aktørperspektivet som strategi, hvor vi anvender metoder som Peer support (ung til ung-arbeid), løsningsfokuserte metoder, PLA-metodikk (deltakende læring og aktivitet), og ikke minst erfaringsbasert kunnskap som ungdommene selv har med seg.

Hver lokale samling blir tilrettelagt av en eller to av de unge, med støtte fra ansatte og/eller frivillige i Voksne for Barn. På de nasjonale nettverkssamlingene gir vi deltakerne tilbud om fritidsaktiviteter de selv velger, parallelt med at vi jobber med temaer relatert til oppvekst og psykisk helse. Vi har de seneste årene arbeidet med mange ulike temaer, som identitet og selvbilde, relasjoner og vennskap, mestring og motivasjon og psykisk helse. Økonomi og konsekvensene av å leve i relativ fattigdom er et aspekt som ofte dukker opp som relevant, uansett hvilket tema som står på dagsorden.

Ungdommene har også bidratt med direkte erfaringsformidling for eksempel i forbindelse med kurs, konferanser og i Voksne for Barns publikasjoner. De får ofte tilbakemeldinger fra fagpersoner på hvor nyttig den erfaringen de formidler er for å møte barn i denne situasjonen på best mulig måte.

Mange av de unge i *Ungt nettverk* har gitt uttrykk for hvor viktig nettverket har vært i en sårbar fase i livet, at man får viktige verktøy for å takle livsutfordringer, at man vokser og modnes på vei ut i voksenlivet. De forteller også om hvor betydningsfullt det er for selvfølelsen og selvbildet å vite at egne smertelige erfaringer kan bli til viktig kunnskap for fagfeltet, slik at andre barn skal slippe oppleve det samme som dem.

I prosjektet "Ung i NAV" har vi ønsket å bygge videre på de erfaringene vi har gjennom *Ungt nettverk*. Vi vil ha et fortsatt fokus på barnefattigdom, slik at vi kan bidra til økt og reell medvirkning for den aktuelle målgruppen. Med utgangspunkt i de hovedtema som har kommet frem i forbindelse med samlinger vi har hatt med unge i målgruppen, ønsker vi å utforske videre hvordan unge med relevant erfaring opplever konsekvensene av fattigdom, og hvordan barn og familier i slike situasjoner kan få hjelp på best mulig måte. Deres erfaringer og synspunkter skal kommuniseres til det offentlige og andre relevante samfunnsaktører. I 2017 fikk vi midler fra Arbeids- og velferdsdirektoratet til prosjektet «Ung i NAV». Målet med prosjektet er å bedre unges livsvilkår i overgangen til voksenlivet når de er i behov av tjenester i NAV gjennom å bidra til økt og styrket innflytelse fra denne brukergruppen.

Dette ønsker vi å gjøre gjennom å etablere lokale og nasjonale møteplasser for unge voksne, med målsetningen:

- å hente frem og formidle erfaringsbasert kunnskap fra unge brukere i NAV og derigjennom styrke målgruppens dialog og samarbeid med det offentlige og andre samfunnsaktører, som kan bidra til å løse utfordringer på systemnivå.
- å ha fokus på konsekvenser av fattigdom og på hva som bidrar til vekst og utvikling hos den enkelte og formidle det til tjenesten.
- å ha et helsefremmende perspektiv, altså på hva som er viktig for å ha det bra når en har utfordringer i livet sitt.
- å gi de unge en mulighet til å møte andre i samme situasjon for å gi og ta imot støtte.

AKTIVITET I PROSJEKTET

I samarbeid med frivillige og tjenester i Bergen, Mosjøen og Oslo, har vi:

- driftet *Ungt nettverk* for unge lokalt, med møteplasser hver andre/tredje uke.
- rekruttert unge med erfaring fra å leve i fattige familier til de lokale møteplassene, samt til to nasjonale nettverkssamlinger. I rekrutteringen har vi også fått med unge med innvandrerbakgrunn. De unge rekrutteres både gjennom tjenestene og gjennom Voksne for Barns aktiviteter og frivillige.
- invitert de unge til å formidle kunnskap og gode råd til tjenestene på en god og virkningsfull måte, med utgangspunkt i det man dokumenterer av erfaringer, kunnskap og råd.
- invitert ansatte i tjenestene til erfaringssamling for å formidle dokumentert kunnskap.

Vi har valgt steder og samarbeidspartnere ut fra at vi her har hatt et uttalt ønske fra frivillige og andre om å starte opp lokale grupper og å jobbe med tema som opptar de unge. Det er frivillige lokalt som driver møteplassene med oppfølging fra Voksne for Barn sentralt. De nasjonale nettverkssamlingene er arrangert av organisasjonen sentralt, med støtte og bidrag fra de frivillige.

I løpet av prosjektperioden har vi hatt to samlinger for unge fra ulike deler i landet. I juni 2017 jobbet vi med tema «Veien inn i voksenlivet», som en del av prosjektet «Ung i NAV». Totalt 25 unge i alderen 16–25 år delte tanker og erfaringer om hva de mener kan være utfordringer på veien inn i voksenlivet. Vi har snakket om ulike arenaer og forhold i livet som kan påvirke veien videre, og som kan være viktig for dem som møter unge med spesielle livserfaringer å vite noe om. De har også mange konkrete råd om hva som kan være til hjelp, som kan være av interesse for tjenestene. I november 2017 inviterte vi til enda en samling. Denne gang jobbet vi videre med de temaer som hadde utkrystallisert seg på tidligere samlinger.

DEL 1 – INNLEDNING

En fersk rapport fra NAV slår fast at de økonomiske forskjellene i Norge øker. Andelen fattige øker særlig i aldersgruppen 18–34 år. Denne økningen forklares med særlig tre faktorer: Økt frafall i arbeidsmarkedet på grunn av psykiske helseproblemer, høyt frafall fra videregående opplæring og økt innvandring.



Unge i NAV

De fleste unge som registreres hos NAV, har et kortvarig eller tydelig avgrenset behov for hjelp. Minst halvparten av alle ungdommer har vært registrert som arbeidssøkende en eller flere ganger før de fyller 25 år, og da gjerne en kort periode før de kommer i arbeid. En av tre unge under 25 år har også mottatt sykepenger i kortere eller lengre perioder. En mindre gruppe har mer omfattende utfordringer og behov for mer langvarig oppfølging.

Få er vedvarende ledige over lang tid, men mange vender tilbake til ledighet etter perioder enten på tiltak eller i arbeid. Det er også vist at tiden i ledighet er kortest for de yngste

ungdommene. Personer i aldersgruppen 20–24 år tilbringer gjennomsnittlig lenger tid i ledighet enn arbeidssøkere under 20 år.

Det å stå utenfor utdanning og arbeidsliv i tenårene er for mange del av en marginaliseringsprosess som har startet tidlig og som har en kompleks karakter. Samtidig er både frafall og utfordringer med å komme i arbeid i mange tilfeller forbundet med kompliserte livssituasjoner, som migrasjon, omsorgssvikt, barnevernsproblematikk og helsemessige utfordringer.

Utenforskap

Utenforskap betegner noen som står på utsiden av fellesskapet. Dette er et strukturelt samfunnsproblem, og har store konsekvenser både samfunnsøkonomisk og for at enkeltmennesker kan leve et godt liv.

Det er mange grunner til at noen faller utenfor, og årsakene er ofte sammensatte. De som står utenfor fellesskapet har gjerne flere utfordringer. Psykiske helseproblemer, rus- og misbruk, ensomhet, fattigdom og manglende integrering er de viktigste årsakene til at personer faller utenfor. Unge som havner utenfor er i en spesiell posisjon, da mange i denne gruppen har større potensial til å hente seg inn igjen. Men for at dette skal være mulig er det avgjørende med tidlig innsats slik at de ikke havner varig utenfor.

Utenforskap kan forstås både som en prosess og et resultat. Å havne utenfor allerede i skolen kan få alvorlige konsekvenser for å senere ta del i arbeidsmarkedet, i sosialt liv, for mulighet til å kunne kjøpe seg en bolig, etablere egen familie og mulighet til å forsørge egne barn.

Sosial eksklusjon er å ikke ha mulighet til å delta i sosiale aktiviteter og på områder som tas for gitt av samfunnet ellers (Hyggen & Hammer 2013). For unge som står utenfor både skole og arbeid er risikoen for sosial eksklusjon stor. Svak økonomi svekker muligheten til sosial aktivitet ytterligere. Sosial eksklusjon øker risikoen for et utenforskap av varig karakter.

Det å stå utenfor opplæring og arbeid i ung alder har flere forklaringer. I gruppa av unge utenfor finnes enkeltpersoner med hver sin livshistorie. Felles for mange er allikevel en livshistorie som gjør at de unge selv har fått liten tro på seg selv og hva de kan utrette i livet.

Psykisk uhelse hos ungdom

15–20 % av barn og unge i alderen 3–18 år vurderes å ha nedsatt funksjon på grunn av plager som angst, depresjon og atferdsproblemer. Mellom 30 % og 50 % av befolkningen i Norge vil kvalifisere for en psykiatrisk diagnose én eller flere ganger i løpet av livet. Psykisk sykdom koster Norge 185 milliarder per år – mer enn alle kreftsykdommer til sammen.

Grunnleggende faktorer for en god psykisk helse er mestring, deltakelse og fellesskap. Folkehelseinstituttets rapport *Bedre føre var* viser at det er klare sammenhenger mellom psykiske plager og sosial utstøting, lite sosial støtte, mobbing, og en opplevelse av å mislykkes i forhold til de voksnes og skolens krav. Å føle at man står utenfor den verden de fleste av jevnaldrende deltar i, er noe av det mest skadelige for den psykiske helsen.

Barnevern

Unge som har vært i kontakt med eller i omsorg hos barnevernet er spesielt utsatt for frafall fra skolen og for svak tilknytting til arbeidsmarkedet. Internasjonal forskning viser gjennomgående at ungdom som har vært under offentlig omsorg skårer lavere på en rekke utfallsmål enn befolkningsgjennomsnittet (Lunnan Hjort & Backe-Hansen 2008).

Lite stabilitet og for lite samarbeid om den enkeltes skolegang er noe av det som kan bidra til at unge med plasseringstiltak klarer seg dårligere på skolen sammenliknet med ungdom flest (Storø 2012). En undersøkelse blant barn og unge i barnevernstiltak gjennomført av Rambøll, har blant annet vist at en stor andel ikke gikk på skole hver dag og at de opplevde manglende støtte til skolegangen fra voksne rundt seg (Rambøll 2011a)

For de fleste er familie og venner en trygg ramme i livet. Tilhørighet, støtte fra familie og venner, og mulighet for egne valg er viktige faktorer for livskvalitet. Opplevd utenforskap i utdanning eller arbeidsliv har sammenheng med forhold i familielivet eller forholdet til venner. Dette gjelder spesielt de som opplever fattigdom og omsorgssvikt. Dette er former for utenforskap som har grunnleggende betydning for den enkeltes egenverd og opplevelse av mestring.

Ungdom med innvandrerbakgrunn

Selv om mange unge med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn klarer seg godt i videregående utdanning viser forskning at de som gruppe er overrepresentert både blant de som slutter

utdanningen underveis og de som fullfører men ikke består (Falch et al. 2010; Grindland 2009; Lødding 2009). Overgangen fra skole til arbeidsliv ser også generelt ut til å være vanskeligere for ungdom med innvandrerbakgrunn (Malmberg-Heimonen & Julkunen 2006; Støren 2011).

Forskjellen mellom majoritetsungdom og andregenerasjon er liten. Det er altså særlig ungdom som selv har innvandret som er overrepresentert blant dem som ikke fullfører skolen.

Spesielt overgangen fra ungdomsskolen til videregående ser ut til å være vanskeligere for elever med innvandrerbakgrunn enn for majoritetselever (Hegna (2013)). Dette gjelder særlig på studiespesialiserende retninger. Til en viss grad skyldes dette et svakere karakterutgangspunkt fra grunnskolen, men reduksjon i trivsel og akademisk selvtillit ser også ut til å henge sammen med at ungdom med innvandrerbakgrunn opplever betydelig lavere grad av faglig og sosial støtte fra lærerne i videregående opplæring

Medvirkning

Barnekonvensjonen gir barn og unge under 18 år et særlig menneskerettighetsvern. Barns rett til å si sin mening, bli hørt og respektert, er et sentralt prinsipp i konvensjonen. Retten til barn og unges medvirkning er også hjemlet i en rekke norske lover. Dette forteller oss at lovgivere og politikere både i Norge og ute i verden har bekreftet barna som egne rettssubjekter, og slått fast at deres rett til medvirkning og deltakelse er grunnleggende og viktig. Det forteller oss også at barn og unges medvirkning ikke er noe vi juridisk sett kan velge bort.

Brukere er dermed gitt en lovmessig rett til innflytelse ved utforming og utvikling av offentlige tjenestetilbud (brukermedvirkning på systemnivå), og til innflytelse på egen livssituasjon når man mottar offentlige tjenester (brukermedvirkning på individnivå).

Å involvere brukerne og gi dem innflytelse er definert som et av elementene i kvalitetsbegrepet i Helsedirektoratets nasjonale strategi for kvalitetsforbedring i sosial- og helsetjenesten. "Målet er at brukermedvirkning skal bidra til økt kvalitet på tjenestene og at brukeren har innflytelse på egen livssituasjon. Kvalitetsforbedringene ligger i dialogen og samspillet mellom bruker og tjenesteutøver" (Sosial- og helsedirektoratet 2007)

Medvirkning har en helsefremmende verdi. Det å oppleve at det er mulig å påvirke og forandre aspekter ved livet sitt og sine omgivelser, er en viktig faktor for å holde seg frisk. (Antonovsky 1987)

Å medvirke handler også om å få nødvendig informasjon om det som gjelder seg selv. Det er spesielt viktig for barn og ungdom som har utfordringer med overganger og manglende stabilitet.

Det må unngås at barn og unge blir brukt som staffasje eller at de blir invitert med på medvirkning som i realiteten er rent symbolsk.

DEL 2 – DE UNGES STEMME

I prosjektet "Ung i Nav" ønsker vi at unge selv skal kunne gi uttrykk for hva de mener er viktig for å gjøre veien inn i voksenlivet så god som mulig. I denne delen av rapporten har vi sammenstilt noe av det som har kommet frem og som de unge er opptatt av. Det handler både om hva som kan være utfordrende, men også om hva som kan være mulig å gjøre.



Om å falle ut av skolen

Skolen er en viktig arena for å få til en god start på vei inn i voksenlivet. Deltakerne i prosjektet har pekt på både hva som kan være utfordrende for å klare skolen.

Relasjonen til læreren er av avgjørende betydning. Barn trenger voksne som ser dem, har tro på dem, leter etter styrkene deres, og som hører på hva de har å si. Å tilrettelegge for at hvert enkelt barn får daglige mestringsopplevelser, både faglig og sosialt, krever voksne som har både tid og kompetanse.

Det må jobbes helhetlig og helsefremmende med psykisk helse og psykososialt miljø i skolen. Det er viktig at skolen fokuserer på tiltak som fremmer god psykisk helse for alle elever (universelle tiltak), samtidig som at sikkerhetsnettet for de som trenger mer fungerer godt. Lærerstudenter oppgir å lære altfor lite om psykisk helsefremmende og relasjonelt arbeid i utdanningen i forhold til hva de trenger i praksis, og mange skoler mangler kompetanse og planer på feltet.

Støttesystemene i skolen (helsetjeneste, rådgivertjeneste, miljøtjeneste, ppt) må være tilgjengelige, samarbeide godt internt og eksternt, og ha tid til systemrettet arbeid. Det må alltid være noen å henvende seg til for elevene, at de har tid til å samarbeide med foreldre, lærere, bup og barnevern, og at de brukes fleksibelt, for eksempel til kompetanseheving av lærerne. Å få flere ulike yrkesgrupper i skolen er viktig, ikke bare i forhold til oppfølging av elever, men også i forhold til intern kompetanseheving hos de ansatte på skolen.

Det er viktig at tiltak som settes inn settes inn tidlig nok. Det betyr at skolene må ha systemer for å avdekke når elevene trenger ekstra oppfølging. Det er også viktig at tiltakene virker inkluderende, der målet alltid må være å få eleven til å fungere i samspill med sine medelever og lærere.

Flere av ungdommene forteller om mobbing og om en følelse av å stå utenfor. Mange forteller om at de føler seg utrygge på skolen. Noe de fleste ungdommene trekker frem er viktigheten av å være inkludert, og det psykososiale miljøet på skolen.

«Det er ikke bra med grupperinger. Skolen må legge til rette for at alle i klassen blir kjent, gjøre aktiviteter sammen etter skoletid, ha Facebook-grupper, Snapchat-grupper – rett og slett et godt felleskap.»

«Jeg flyttet til X og det var veldig vanskelig å bli akseptert. De syntes jeg var rar og jeg ble aldri invitert med på noe, På skolen var jeg helt alene men lærerne likte meg, Ingen turte å snakke med meg. Jeg trur de var redde for å bli mobbet selv. Det er et lite sted og alle kjenner alle.»

«Elever skal føle seg trygg på skolen. Ingen skal være ensom, man skal bli motivert for å komme på skolen.»

Ungdommene etterlyser mer tilstedeværende voksne, både lærere og andre yrkesgrupper.

Felles for alle er at de har en tro på at voksenpersoner rundt dem kan gjøre en forskjell.

"Kontaktlæreren må spørre eleven mere om hvordan det går, vise at de bryr seg og ta seg tid."

«Lærere må bli mer obs på elever og helsesøster må bli involvert tidlig. Se etter tegn og ta dem på alvor. Spør flere ganger. Hvis man får informasjon om at det er taushetsplikt kanskje man tør å fortelle mere. De yngre barna må få mere informasjon tidligere slik at de skjønner at de kan få hjelp.»

"Rektor må være mere våken for hva som skjer på skolen. Rektor må gå rundt i klassene og se hvordan elevene har det av og til."

«Det er lett å falle ut og det kan være vanskelig å starte på nytt skoleår etter å ha vært ute av det.»

«Jeg var flink på skolen og fikk toppkarakterer. Men sisteåret mistet jeg motivasjonen blant annet på grunn av nye lærere. Og når man først har havnet utenfor, så er det himla vanskelig å komme seg tilbake igjen!»

«Det må legges til rette for utdanning for de som ikke passer inn i det vanlige skolesystemet. En løsning kan være «second chance». Det står ingen steder at du kan få fornyet rett til videregående utdanning.»

Hva som er vanskelig

«Jeg sliter selv på skolen på grunn av det som skjer hjemme.»

Noen av ungdommene forteller at de sliter fordi de har det vanskelig hjemme. Dessverre er dårlig miljø på skolene deres også noe de snakker mye om.

«Jeg hadde problemer i skolen. Det var mye mobbing.»

«Det er mange slåsskamper.»

Ungdommene forteller også at de opplever at de voksne på skolene ikke er nok til stedet, at de ikke føler at de kan stole på dem og i noen tilfeller at de er del av problemet.

«Jeg har opplevd psykisk og fysisk mobbing. Jeg ble også mobbet av læreren.»

«Man trenger noen man kan stole på på skolen.»

«Det må være voksne ute med barna hele tiden, inne og ute, i friminuttet.»

Ungdommenes råd for en bedre skole

«Man burde ha tilbud til elever som er sjenert, sånn at man lærer seg å ha framføring.»

«Skolen bør ha fokus på inkludering og at det blir et godt klassemiljø, slik at man får venner og trives.»

«Når man bytter plasser må de vise hensyn til folk, slik at man klarer å være der. Forandringer kan være vanskelig når man sliter og det er ikke alltid så lett å forholde seg til folk når man sliter. Når jeg fikk sitte fremst, i nærheten av folk som var stille rundt meg klarte jeg å være på skolen hver dag. Nå sitter jeg med en urolig gjeng og klarer ikke å lære.»

«Skolen må ha gode rutiner for å gi informasjon og tips til de ansatte, om hva vi gjøre i ulike situasjoner. Skolen kan bidra til at elever med psykiske vansker kan passe inn og komme gjennom.»

«Det må bli et krav at skolene må jobbe for at alle elevene skal ha det bra og med den psykiske helsen på alle klassetrinn.»

«Lærerne må lære mer om psykisk helse og hvordan man kan passe på at alle har det bra på skolen i lærerutdanningen. Mange hadde hatt godt av litt mer kunnskap om hvordan man leder klassen på en god måte også.»

Om å bli voksen sammen med NAV

«Man blir ikke hørt. Løfter blir ikke holdt. Alle forventer at du kan, men ingen lærer deg.»

Det å etablere seg er ikke så lett, særlig ikke når man har startet litt skeivt ut i voksenlivet og kan ha vanskelig for å leve opp til det samfunnet forventer. Dette kan henge sammen med familieforhold, egne utfordringer, sykdom, barnevernstiltak osv. I følge de unge selv, handler dette både om utdanning og arbeidsliv.

«Det blir som en ond sirkel! Uten skole, får man ikke jobb, og så får man ikke erfaring og ikke penger. Og uten penger har man ikke råd til skolebøker.»

«Bestekompisen min tok livet sitt for to år siden. Det er vanskelig å miste noen som betyr mye for deg. Det var viktig for meg å dra i begravelsen.»

Press i hverdagen

«Man har lite tid til å være seg selv.»

«Jeg føler ikke at jeg er forstått, at jeg ikke blir akseptert»

Ungdommene har de samme problemene med identitet og stress som ungdommer flest. Det som skiller seg ut er ofte tilleggsbelastninger som er vanskelige å håndtere i så ung alder. Mange av dem har problemer med sykdom i nær familie, opprivende barnevernssaker eller faller mellom to stoler. Ikke syke nok til å få hjelp, men så plaget av problemene sine at det er en utfordring å fullføre utdanningen sin.

«For meg er det en belastning i hverdagen at mamma er syk. Jeg må bruke de penger jeg har på oss og kommer inn i en negativ sirkel økonomisk.»

«Barnevernet meldte mamma og pappa og jeg måtte i fosterhjem. Jeg følte at jeg ble sviktet.»

«Å få høre at jeg ikke er «psyk» nok til å få hjelp kan være en utfordring.»

Møtet med NAV

«Én ting er å ha lite penger, men det er verre å føle seg verdiløs! Dessverre oppleves det noen ganger som om alt blir verre i møtet med NAV. Du føler deg så liten. Det er akkurat som om skjemaet du skal fylle ut er hele livet ditt! Det er kun det de er opptatt av. Og så har man i tillegg fylt ut feil ...»

For mange av ungdommene er frustrasjonen i møtet med NAV stor. De føler at de ikke blir forstått, de føler seg fortapte og som kasterbatter i systemet.

«Jeg har opplevd ting som ikke har vært ok.»

«Et tapt system og meg som pingpong-ball.»

«De er så flinke til å fortelle oss hva som ikke er mulig, hva man ikke kan gjøre, hva som ikke går an. Hva med å se hva som er mulig? De som hjelper oss med det, ser muligheter og gir håp, det er de som virkelig hjelper!»

De unge er opptatt av at måten du blir møtt på av NAV er av stor betydning for motivasjon, opplevelsen av håp og for hvordan veien blir videre. Behovet for informasjon er stort, og

etterlyses av de unge. De setter spørsmålstegn ved både forståeligheten og tilgjengeligheten ved den informasjonen som finnes, og at det er store variasjoner fra kontor til kontor hvilken informasjon som gis om blant annet rettigheter. De unge kan være viktige bidragsytere for å tilrettelegge informasjonen på en bedre måte.

«Det er viktig å få informasjon om rettigheter og regelverk på en forståelig måte. Hvis ikke de som jobber der forstår det, hvordan skal vi forventes å skjønne noen ting!»

«Det er en fordel om de som jobber på NAV eller i barnevernet kan relatere seg til en ungdoms situasjon.»

«Når jeg kommer på møte med NAV vil jeg blir spurt om hva jeg ønsker å oppnå, hvilke mål jeg har og hvordan de kan hjelpe meg for å nå målene. Jeg vil gjerne at de geleider meg på rett vei i tillegg til å få hjelp med penger.»

«Det er fint om de kanskje har egen erfaring eller har fått opplæring i hvordan møte ungdommer.»

Flere ungdommer trekker frem at praksisen mellom kontor og saksbehandlere er stor. Det ikke å vite hva som møter en skaper stor usikkerhet. Regelverk og tjeneste oppleves som vanskelig. Det er vanskelig å få god veiledning og informasjon, og det synes altfor tilfeldig hvilke tilbud de unge får i forhold til både stønad og annen bistand.

«Det er store forskjeller på de ulike NAV-kontorene, og de ulike saksbehandlerne. Noen saksbehandlere dømmer deg allerede i det du kommer inn på kontoret. Det er ikke det at de sier det, men du merker det på kroppsspråk og hvordan de behandler deg. Det er annerledes med de som hører hva du sier, de som ser hele deg!»

«NAV bør se på mer enn bare kroner og øre! Vi trenger veiledning, aktivitet, bli sett på som hele mennesker!»

«Målet må jo være at man skal hjelpe, bidra til at man klarer å komme seg videre. Men det virker ikke alltid sånn ...»

«Husk, det skal ikke så mye til for å føle at en får tilbake motivasjonen!»

«Det er veldig individuelt og opp til hvem du møter på NAV og om du føler deg bra behandlet.»

Om å være «NAV'er» – egne følelser og andres blikk

Det å være «NAV'er» er en identitet som mange opplever som vanskelig å forholde seg til. Begrepet bærer med seg mange fordommer, forutinntakelser og negative forestillinger. Flere forteller om det å ikke føle seg bra nok, og hvordan andres blikk og kommentarer kan være tunge å bære. Håpløsheten er ikke langt unna ...

«Det er feil image å gå på NAV. Ikke lett å skape nye vennskap da ...»

«Jeg har vanskelig for å føle meg bra nok. Det gjør det også vanskelig å bli kjent med nye folk. Eller, jeg får egentlig lett venner, men jeg støter folk raskt fra meg igjen. Fordi jeg ikke føler meg god nok.»

«Det er usikkerheten og ustabiliteten i livet som også er vanskelig å leve med. Man mister troa på seg selv og at det er en vei ut av ting ...»

Ungdommenes råd til NAV

«En må satse mer på nærhet og samhørighet og å jobbe sammen.»

«Du trenger rett og slett hjelp til å få en jobb.»

«En må legge mere til rette og det må være større forståelse når noen har psykiske problemer. De burde få kursing i de vanligste diagnosene.»

«NAV støtter ikke nok i vanskelige familiesituasjoner.»

«De som jobber på NAV må tørre ikke å følge flokken bestandig, men tenke utenfor boksen. De som klarer det, hjelper oss!»

«Å få hjelp med det sosiale, ikke glemme fokus og hva det egentlig handler om.»

«At de som jobber hos NAV er imøtekommende i stedet for dømmende. Heller ikke synes synd på meg, hjelp meg heller til å komme videre!»

«Vær sympatiske og ha store hjerter – smil mer!»

«Se muligheter og ha tro på oss!»

«Bli kjent med mennesket bak skjemaet.»

«Personlig oppfølging er bra – de som tar saken i egne hender og spør hva vi trenger. En som ringer og følger opp på en profesjonell måte.»

«NAV-ansatte som arbeider med ungdom må kunne noe om psykisk sykdom og diagnoser.»

«Informasjon må være lett tilgjengelig og skrevet sånn at unge forstår det.»

«Unge må opplyses om hvilke rettigheter de har på en måte de selv forstår.»

«Barnevernets ressurser må økes for å gi tid til samarbeid og gode løsninger sammen med NAV.»

«Husk – det er livet det handler om!»

Om å bli voksen som fattig

De unges historier viser tydelig hvordan det å tre inn i voksenlivet med økonomiske startproblemer er belastende, det er det ingen tvil om. Mange har fattigdommen med seg som en "arv" hjemmefra, andre har havnet i den situasjonen på grunn av andre forhold, ting som har skjedd på veien fra ungdom til voksen. Uavhengig av det, gir historiene et klart bilde av hvordan økonomi spiller inn på mange av de områdene i livet som er av stor betydning for hvordan voksenlivet arter seg. Ikke minst når det gjelder det sosiale.

«Jeg har hatt mye mindre kontakt med venner nå i det siste. Mange har flyttet og er i andre livssituasjoner enn meg. Når du står utenfor arbeidslivet er det også vanskelig å få etablert et nytt kontaktnett.»

Det ikke å ha jobb bringer meg seg en rekke sosiale utfordringer. Utover det økonomiske er det å stå utenfor jobb en belastning i seg selv. Ungdommene føler seg fanget og uten formål, og noen ender opp i sosiale kretser de helst vil ut av.

«Jeg føler meg aldri trygg ute. Det er mye kriminalitet. Knivstikking og slåsskamper. Det har vært problemer med politi. Det er et dårlig miljø og jeg må prøve å komme meg ut av miljøet. Det er ikke enkelt.»

For andre er det mer et praktisk spørsmål, det er ikke lett å omgås venner når man bare må tenke på hvor man skal få penger fra.

«Jeg må først og fremst betale regninger, og når en ikke har mer penger blir en utelukket fra det å omgås venner.»

Økonomi

Dårlig økonomi er noe de aller fleste trekker frem som en av de største utfordringene, og roten til mange av utfordringene de opplever.

«Det er utfordrende å etablere seg økonomisk. Jeg har jo nok av faste utgifter, men ikke faste inntekter. Etter at jeg har betalt regningene mine har jeg 500 kroner igjen å leve for den måneden. Det å ha så lite penger, er skikkelig ekkelt! Jeg har flere ganger vært nødt til å pante flasker for å ha råd til litt pasta, for eksempel. Og man har ikke råd til å gjøre ting sammen med andre ungdommer. Så man føler seg også utenfor på den måten.»

«Man kan faktisk ikke betale regninger for flaskepenger!»

Dårlig økonomi gjør også at mange av ungdommene føler seg uglesett eller avfeid av det offentlige.

«Det er for lite støtte til husleie. De sier at man har for dyr leilighet, at man må klare seg med lavere standard. Jeg lurar på om de har vært på boligmarkedet selv i det siste?»

«Hvordan skal man kunne styre økonomien sin, tenke løsninger, det må man finne ut av selv! Det hender jeg ser på luksusfellen for å se om det er noen råd der.»

«Det burde vært mer praktisk, økonomisk undervisning på skolen og i NAV.»

Frustrasjonen er også stor over at det i mange sammenhenger forventes at foreldre skal hjelpe dem eller at foreldrenes situasjon går utover dem selv.

«Foreldrene mine har ikke hatt mulighet til å hjelpe meg så mye, og det tar man liksom ikke hensyn til. Det forventes at foreldrene skal bidra, men sånn er det ikke for alle!»

«Jeg har bodd i fosterhjem, så jeg har ikke egentlig noen foreldre som kan støtte meg nå ...»

«Jeg fikk ikke støtte på grunn av at stefaren min tjente for mye. Han har jeg kanskje fått en hundrelapp av en gang, that's it!»

«Barnebidrag bør gå rett til barnet om foreldrene ikke bruker pengene på det de skal!»

Om å bli voksen alene

«Jeg har bodd i fosterhjem, og har ikke foreldre som kan hjelpe meg økonomisk. Jeg takket først ja til ettervern i barnevernet, men de mente at de ikke kunne hjelpe meg med annet enn jeg likevel hadde rett til hos NAV. Derfor ble jeg skrevet ut av barnevernet, og ble overført til NAV. Men der fikk jeg likevel ikke hjelp til bolig, husleie osv. Så da satt jeg der uten noen ting!»

Mangel på stabile ressurspersoner som støtter opp under utdanning og overgang til arbeidsmarked er en utfordring for unge voksne med barnevernsbakgrunn. Flere trekker frem det å ikke ha noen til å støtte seg til, og forventningen om at foreldre eller andre omsorgspersoner skal bidra økonomisk er vanskelig.

«Jeg har bodd i fosterhjem, så jeg har ikke egentlig noen foreldre som kan støtte meg nå ...»

Møte med NAV som psykisk syk

«Du må få hjelpen og behandlingen du trenger, få hjelp til å finne det som passer for deg. Du må ha noen som forklarer deg hva som skjer. Sykehus, lege, fastlege, tildelingskontoret, hjelpemiddelsentralen.»

«Da jeg fant ut at jeg var gravid, snakket vi og jeg fikk tips om utdanning, jobb, økonomi og hvordan man skal takle det, hvem en kan snakke med. Helsesøster, barnevern og familiekontoret kunne hjelpe.»

«For meg var det til hjelp å bli innlagt.»

«Jeg har opplevd dømmende fagpersoner. DPS ga meg opp. De sa de ikke hadde noe å stille med.»

Mange av de unge som har deltatt i prosjektet forteller om at de har psykiske plager. De har erfaring med selvsykdom, spiseforstyrrelse, angst og depresjon. De forteller om selvmordsforsøk, om ensomhet og isolasjon og selvhat. Noen har fått en diagnose og opplever å få god hjelp og behandling. Andre strever fortsatt med å få den hjelp og støtte de trenger.

DEL 3 – OPPSUMMERING

Gjennom de mange samtalene vi har hatt med unge brukere av NAV i prosjektet og andre sammenhenger, har vi fått tegnet et bilde som gir grunnlag for en god del bekymringer og tanker om hvordan NAV evner å imøtekomme de yngste og gi dem virksom hjelp og støtte.



Voksne for Barns bekymringer

De unge forteller om store ulikheter mellom kommuner og kontorer. NAV-kontorene er ikke pliktige til å ha egne ungdomsteam eller ungdomsveiledere og satsingene på ungdom varierer kraftig både på hvordan tjenestene organiserer seg, hvilken kompetanse de innehar og hvordan overgangen/samarbeidet mellom barnevern og NAV er organisert.

Regelverk og tjeneste oppleves av de unge som vanskelig og utilgjengelig. Behovet for god veiledning og informasjon er stort. At de unge selv ikke forstår regelverket gjør det svært vanskelig å vite hva de faktisk har rett på, og gjør terskelen for å klage høy. Vi er også bekymret for at det hersker store forskjeller i hvilken informasjon, veiledning og oppfølging de yngste brukerne i NAV mottar.

Det synes altfor tilfeldig hvilke tilbud de unge får i forhold til både stønad og annen bistand. Disse forholdene synes også å prege de tilsynsrapportene som foreligger i det landsomfattende tilsynet med sosiale tjenester til personer mellom 17 og 23 år (2015/16). Voksne for Barn er bekymret for at det hersker store forskjeller i bruk av skjønn og i vurderingen av de unges situasjon, både mellom saksbehandlere og mellom kommunene.

Kompetanse på psykiske lidelser og diagnoser hos ansatte i NAV er varierende. Det er ingen felles organisert opplæring, og mulighetene for dette varierer fra NAV kontor til NAV kontor. NAV har veiledningsplattform der det er egne opplæringsmoduler på psykisk helse og ungdom, men det varierer også i hvilken grad denne er i bruk.

Voksne for Barn er bekymret for hvordan en tilstrekkelig levestandard er sikret for de yngste brukerne av NAV, samt hvordan man jobber for å minske risikoen for sosial ekskludering, som igjen øker risikoen for varig utenforskap.

Vi har inntrykk av at det nå gjøres mye solid arbeid gjennom egne ungdomsavdelinger og ungdomskoordinatorer i NAV, at samarbeidet mellom NAV og andre tjenester (barnevern, skole og andre ungdomstjenester) i mange kommuner har blitt bedre og at både tankegang og holdninger når det gjelder de yngste brukerne av NAV er i ferd med å endre seg. Vi opplever imidlertid at den tette oppfølgingen av de yngste ikke er satt godt nok i system i enkelte kommuner. Før dette er godt forankret og igang i alle Norges kommuner, vil det kunne bidra til økt ulikhet, snarere enn utjevning.

Sluttord

I denne rapporten har vi forsøkt å videreformidle både utfordringer og gode råd fra de unge, som NAV og andre kan lære av. Selv om mye av NAV sin virksomhet handler om økonomi, så knytter de viktigste rådene seg til det å bli møtt på en god måte. Dette gjelder ikke bare de unge i NAV, men alle unge vi møter som har utfordringer i sin livssituasjon. De snakker om de som kan være livsviktige voksne, som ser dem som noe mer enn en sak, de som gir håp. Slike voksne finnes det heldigvis mange av, og vi håper denne lesningen kan minne flere på hva som virkelig er viktig i møte med de unge som brukere av tjenesten.

Kilder

Kayed, Nanna S. m.fl.(2015). Psykisk helse hos barn og unge i barnevernsinstitusjoner. Rapport. Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – psykisk helse og barnevern. Trondheim: NTNU

<http://www.fhi.no/tema/psykisk-helse/livskvalitet-og-trivsel-hos-barn-og-unge>

Norges forskningsråd: Ungdom, frafall og marginalisering, Vista Analyse. Rapport 07/2010. Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom. 2013.

Arbeids- og velferdsdirektoratet

Fattigdom og levekår i Norge. Tilstand og utviklingstrekk – 2017 (NAV)

KORT OM VOKSNE FOR BARN: Barn i Norge trenger voksne. Voksne for Barn er en ideell medlemsorganisasjon som i over 50 år har jobbet for god psykisk helse og trygge oppvekstvilkår for alle barn. Vi ser, lytter til og lærer av barn, og gir oss ikke før de blir tatt på alvor. Slik bygger vi styrke og robusthet hos barna.

Bli medlem i Voksne for Barn og bidra til vårt viktige arbeid.

vfb.no

